

125 JAAR HOENDERS IN PERSPECTIEF

't Was mieters meerdere malen meters magazines.....

Tekst: Piet Kroon.

Verdwenen standsverschil

Bij het ene deel van de bevolking: de kippen van het platteland, de stal met kippen op het rik, 'Inlandse' kippen als boerenpellen en patrijskippen. Bij het andere deel van de bevolking: de hoenders van de elite, de hoenderhof, hoenders als Brahma's, Cochins en sierrassen met kuif en/of baard. Standsverschil, beste lezer, speelt 125 jaar geleden een erg bepalende rol. Op het platteland, meent vooral de 'meerdere' gegoede burgerij, is: *'het pluimvee als eene bijdrage voor de huishouding van vele minder vermogende lieden eenen onmiskenbaren invloed op het welzijn van vele gezinnen'*, of zoals men het in Twente in die tijd zei: *"Overtuigd als we zijn, dat door dergelijke vereenigingen veel kan worden gedaan tot verheffing van de pluimveefokkerij, vooral ook bij den minderen man,.."*. Deze mensen kunnen zich de enorme uitgaven voor de aanschaf van hoenders en de contributie niet veroorloven. Op het platteland houdt men de kippen doorgaans kleinschaliger dan bij de hoenderparken. Men houdt er meer de voorlopers van nationale gepelde rassen als het Friese hoen en de Assendelfter, maar ook 'patrijskippen', die later als het Drentse hoen door het leven zullen gaan. De heer H v.d. Berg schreef 19 augustus 1904 in Avicultura: 'Onze inlandse rassen, zwarte en gepelde, erven hunne kleur en vorm vrij zuiver over, veel beter dan de meeste der ingevoerde rassen, zij zijn dus den naam rashoenders wel waard en hoeven niet voor boerenkippen gescholden te worden'. De eieren dienen op het platteland vaak als ruilmiddel bij bakkers en kruideniers. Ze worden ook op markten verkocht en dragen bij aan de eerste levensbehoeften.

Omstreeks 1880 stort de wereldgraanhandel in. Het geeft een flinke impuls aan het houden van kippen, vanwege de verdienste als nieuwe bron van inkomsten van het platteland. Maar de plattelandsbevolking kan niet meedoen met de tentoonstellingen, die langzamerhand in de grote steden van de grond komen. Dat is vooral een bezigheid van mensen met een gevulde portemonnee. Dat verklaart ook dat 'inlandse kippen' als Drentse hoenders en onze eigen gepelde kippen, die al eeuwen langs onze hele kust voorkomen, aanvankelijk minder welkom zijn. Ze zijn niet van stand. In het buitenland veredelt tot Hamburger en daarna weer naar ons land gehaald,

Prachtige Duitse kleurenlitho uit ongeveer 1880. Er staan, mogen we aannemen, voor die tijd in Duitsland belangrijke rassen op. U ziet: 1 Engels vechthoen, 2 Maleier, 3 Yokohama, 4 witte Cochinchina, 5 buff Cochinchina, 6 zwarte Cochinchina, 7 Kraaikop(met kuifje), 8 Brahmaputra, 9 Crèvecoeur, 10 La Flèche, 11 Dorking, 12 Houdan, 13 Italiener(?), 14 Spanier(?), 15 Brabanter(zonder baard en met foutieve kuif; er waren wel goede), 16 Hollandse kuifhoen(witkuif), 17 Krulvederige haan, 18 Sebright, 19 Weisse(?), 20 Seidenhaar(?), 21 Nederlandse Sabelpootkriel.

zijn ze welkom. Importen van meer productieve hoenderrassen uit voornamelijk Engeland en Amerika komen in die tijd al veel voor. Denk bijvoorbeeld aan de Leghorns. Ook zwaardere vleesrassen worden dan al gezien. Toch duurt het nog jaren voor deze rassen en/of hun eigenschappen voor de plattelander bereikbaar zijn. Standsverschil is 125 jaar geleden bepalend in de maatschappij en dus ook in de hoenderliefhebberij. In de dertiger jaren van de vorige eeuw staat in Avicultura een schets van de hoenderliefhebbers en -fokkers uit die tijd. Een paar voorbeelden: 'De rijke fabrikant, die een fokhaan uit Canada laat komen, voor meer geld dan de waarde van een Friesche zwartbonte stamboekstier. De dagloner, met een levenspeil van de allerkleinste afmetingen, die een gratis stel broed-

eieren wint en in het najaar heldenverhalen doet van het zestal daaruit opgefokte kuikens. Het hoofd van de patriciërsfamilie, met relaties in de hoogste kringen in de overzeese bezittingen, die eenige exemplaren van een zeldzaam Indisch hoenderras op de Hollandsche tentoonstelling brengt. De Leghornfokker, die niet rustig kan slapen zolang hij weet, dat er nog een mooiere zwarte Leghornhen op het vaste land van Europa bestaat, dan die hij onlangs te Enschede heeft geëxposeerd'.

U ziet de doelgroep begint zich in de dertiger jaren van de vorige eeuw al iets te verbreden. Jarenlang wordt Avicultura door fokkers gezamenlijk gelezen. Fokkers zien het bezoeken van een andere pluimveeliefhebber op de fiets, tientallen jaren als een

prachtig dagje uit. Pas na de Tweede Wereldoorlog spelen standsverschillen langzaam maar zeker steeds minder een rol in onze hobby. De maatschappij lijkt in een steeds sneller tempo te veranderen. Het is in onze tijd een uitdaging voor onze hobby hierin een weg te vinden, die de eigenheid bewaart en toch aanpassing aan de tijd tot stand brengt.

Avicultuur geïmporteerd

Ongeveer in 1815 richt het Engelse Lagerhuislid Sir John Sebright de eerste krielhoenderclub op. De contributie is omgerekend, ongeveer 12 euro. Een enorm bedrag in die tijd. De leden zijn bemiddelde en rijke liefhebbers. Het doel is de teelt en verbetering van goud- en zilver gezoomde krielen, getekend als Nederlandse baardkuifhoenders. De leden komen regelmatig bijeen in een koffiehuis. De georganiseerde liefhebberij leeft dan dus al in Engeland. In ons land worden al eeuwen bijzondere sierhoenders in stand gehouden door de gegoede burgerij, maar van een organisatie is niets bekend. Tegen het einde van de negentiende eeuw komen in ons land nog maar een paar zelfstandige pluimveeverenigingen en -tentoonstellingen voor. De tentoonstellingen die er zijn vormen meestal een onderdeel van bijvoorbeeld een landbouwtentoonstelling. Tegen het einde van de negentiende eeuw zijn er ongeveer 100 hoenderparken. Meestal is er daarbij sprake van een agrarische activiteit door een ondernemend lid uit de gegoede burgerij, die daarvoor personeel in dienst heeft. Men houdt op een dergelijk park tot enkele honderden hoenders. Er ontstaan in die tijd, vooral naar Engels voorbeeld, de eerste zelfstandige verenigingen en tentoonstellingen als Avicultura (1886), de Twentse Pluimveeclub (1894) en Ornithophilia (1894). Het blad Avicultura start ook in 1886. Het is in het begin een uitgave van de 'Nederlandsche Vereeniging Avicultura' en is aanvankelijk bijvoegsel van het weekblad Floralia. Leden betalen de eerste decennia vaak aanmerkelijk minder inschrijfgeld voor tentoonstellingen dan niet-leden. Tentoonstellingskooien, keurmeesters en de wijze van werken worden nogal eens voor veel geld uit het buitenland

Om van het heterosis effect optimaal te kunnen profiteren, werd naar de meest optimale kruisingen gezocht. Een beroemde kruising was de witte Leghorn met de Rhode Island Red. Van Gink tekende ze, compleet met de kruisingsproducten (afbeelding archief Jogchum Ijpma)

gehaald. Engelse en Duitse tentoonstellingen worden bezocht en in Avicultura beschreven. Een uit meerdere artikelen bestaand verslag in Avicultura uit 1904, van een bezoek aan de Cristal Palace tentoonstelling, is hiervan een goed voorbeeld. De schrijver ziet er onder andere tientallen Dorkings, Cochins, Brahma's en Langshans.

De organisatie

Omstreeks 1900 is het roerig in de liefhebberij. Er worden door bestuursleden van Avicultura en Ornithophilia meerdere vergeefse pogingen ondernomen om tot een overkoepelende organisatie te komen. De heer A. Hoogendijk Jzn, voorzitter van Avicultura, krijgt het uiteindelijk in 1913 voor elkaar en wordt daarmee de 'vader' van de overkoepelende organisatie de Raad van Beheer (R.v.B.). Deze organisatie zorgt voor meer eenheid in de liefhebberij. Denk aan de manier waarop tentoonstellingen worden georganiseerd, er gekeurd wordt, aan het opstellen van standaards, enzovoort. Men overlegt bijvoorbeeld ook met de Nederlandse Spoorwegen over het vervoer van kooien en dieren naar en van tentoonstellingen. In meerdere plaatsen worden in de twintiger jaren de kooien van het station, met de handkar van en naar de tentoonstellingsruimte gebracht. Veel inzenders, zeker de welgestelden, laten hun dieren per fiets, handkar, of kruiwagen naar de tentoonstelling brengen. In 1913 wordt, direct na de Raad van Beheer, ook het Nederlandse Merkenbureau opgericht. Daar bestelt men vanaf die tijd ringen. Het wordt vanaf 1934 mogelijk dieren die niet geringd zijn volgens een bepaalde procedure, alsnog te ringen door middel van geplombeerde ringen van het Nederlands Merkenbureau. Kosten een gulden per ring. Een heel bedrag!

D.V. is de Algemene Nederlandse Bond van Dwerghoenderfokkers en Dwerghoenderfokkersverenigingen en wordt in 1917 opgericht. De heer Van Gink is een prominente voorzitter. De N.H.B. (1946) is de Nederlandse Hoenderbond. In 1968 ontstaat de N.H.D.B. uit het samengaan van N.H.B. en D.V. In 1972 wordt een breuk in de liefhebberij, die na de oorlog ontstond door het uit de R.v.B. treden van de N.K.B., weer geheeld. De bonden N.B.K.V. en N.P.B. die na het uittreden van de NKB door de R.v.B. zijn opgericht, verenigen zich dan met respectievelijk de NKB en NHDB.

Vanaf 1 januari 2009 is er weer een overkoepelende organisatie waar de hoender- en konijnliefhebbers zich in organiseren: K.L.N.

De Raad van Beheer kent al snel na de oprichting een zwarte lijst; 'de meest donkere vlek in het verenigingsleven', lezen we in Avicultura. Op deze lijst staan bijvoorbeeld de leden die fraude pleegden, of hun contributie niet hebben betaald. De lijst wordt jaarlijks gepubliceerd in het jaarverslag. Er wordt ook jaarlijks een lijst gepubliceerd met in 'ere herstelde' leden. In het begin van de dertiger jaren wordt het tentoonstellingsreglement aangevuld met een maatregel tegen fraude, zoals bijvoorbeeld 'het kleuren van veeren, kinlellen, of andere lichaamsdeelen'. Het komt tot die tijd regelmatig voor. Inzenders die het niet kunnen laten krijgen voortaan een berisping en een proeftijd van drie jaar. Een paar voorbeelden van fraude: Bij een geval heeft de inzender Oost-Indische inkt op de veren van zijn Minorca's aangebracht. Na chemisch onderzoek wordt de inzender voor onbepaalde tijd op de zwarte lijst geplaatst. In februari 1934 krijgt een inzender zo'n vermaning, als hij oorlellen met verf gekleurd heeft.

Omslag van een landbouwtentoonstelling met kippen uit 1878, gehouden in Arnhem (foto Geri Glastra)

Grote invloeden Heterosiseffect

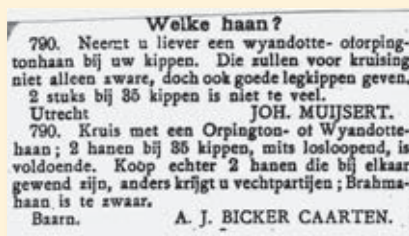
William Cook woont omstreeks 1850 in het buitenhuis 'Orpington House' bij het plaatsje Orpington. Hij schept zijn eigen vleeslegras op basis van kruisingen. Hij noemt het naar zijn buitenhuis: Orpington. Cook onderneemt in de tachtiger jaren van de negentiende eeuw veel kruisingen tussen in die tijd populaire rassen. Hij legt zijn proeven vast in het boek 'How to make poultry pay'.

In ons land zijn in die tijd bijna twee miljoen kuikens en kippen. Het grootste deel patrijskippen en boerenpellen. Het kleinste deel 'hoenders van stand'. Op het platteland komt men ook hier tot de praktische ontdekking dat de eigen kippen een flinke oppepper krijgen door 'vreemde' kippen in te kruisen. Daarna begint de groei. In de twintiger jaren van de twintigste eeuw ontdekken wetenschappers wat, de hiervoor al genoemde, Cook met zijn proeven uitvoerde en men hier op het platteland al ontdekte; het heterosiseffect. De extra dosis levenskracht die door een kruising bij het nageslacht ontstaat. Uiteindelijk zal deze ontdekking de teloorgang van de zuivere raschoenderteelt in de bedrijfssector inluiden. In dit verband is het opvallend, dat in Avicultura vlak na 1900 regelmatig advertenties staan, waarbij hanen te koop worden aangeboden, om tot verbetering van de productie van eieren of vlees aanzet te komen. Een voorbeeld: 'Neemt u liever een Wyandotte- of Orpingtonhaan bij uwe kippen. Die zullen niet alleen zware, doch ook goede legkippen geven'.

In 1920 is het aantal kippen en kuikens inmiddels op bijna tien miljoen gekomen. Daarna begint de groei pas echt. Men hecht in die tijd veel waarde aan rasveredeling. Nutrassen als de Leghorn, Barnevelder, Rhode Island Red en andere rassen beleven

hun hoogtijdagen. Toch begint de scheiding tussen nutrassen en sport- en cultuurrassen zich steeds duidelijker af te tekenen. In 1939 is het totaal aantal kippen en kuikens op bijna drieëndertig miljoen beland. Na de Tweede Wereld Oorlog verdwijnt het fokken op specifieke rassen in de nutsector definitief. Het in stand houden van oude en zeer oude nutrassen en cultuurrassen, wordt meer en meer een hobby met een sportief element. De bedrijfspluimveehouderij vaart inmiddels tientallen jaren een geheel andere koers, in aantallen die de hiervoor genoemde verre overtreffen.

In Avicultura van november 1904 staan de bijgevoegde advertenties, waarin hanen te koop worden aangeboden; in die tijd erg gebruikelijk. In een vraag- en antwoord rubriek zien we het hier afgebeelde.

Uit een "Vraag en antwoorderubriek", Avicultura 1904.

Darwin

'De sterkste dieren die het best aangepast zijn en in staat zijn om zich aan te passen aan veranderende leefomstandigheden moeten fokdieren worden. Deze dieren hebben, ook op lange termijn, de beste resultaten en overlevingsmogelijkheden'. Onder andere deze opvatting van Darwin heeft tegen het einde van de negentiende eeuw invloed in de pluimveehouderij. Leest u in dit verband het volgende uit Avicultura, februari 1904, over het kunstmatig op laten groeien van kuikens: "Ik wil niet beweren dat het aan de broedmachines ligt, integendeel, maar wel aan de kunstmatige opkweekerijen. Dit opkweken geschiedt zoo voortreffelijk, dat zwakke exemplaren, die bij een kloek dood zouden gaan en nu boven opkomen en oogenschijnlijk gezonde kippen worden; dit is maar zelden het geval, meestal blijven ze zwak en hun nageslacht ook en zijn voor allerlei kwalen vatbaar. Van deze zwakkelingen wordt later gebroed en dit is nu juist het verderfelijke".

Rond de eeuwwisseling, ruim een eeuw geleden, heerst er bij een deel van de gegoede burgerij de opvatting dat de natuur zich, zelfs in enkele generaties, aanpast aan de leefomstandigheden. Die 'wijsheid' is een verkeerde uitleg van de ideeën van Darwin. De heer H. v. d. Berg schrijft het bijvoorbeeld in Avicultura: "Ik grond deze mening op het feit, dat een diersoort onder gewijzigde opstandigheden in zijne opvolgende geslachten aanboudend verandert, tot zoolang hij zich geheel aangepast heeft; maar dan is hij ook bijkans gelijk geworden aan de daar reeds bestaande soort". Vooraanstaande heren als Roelof Houwink Hzn geloven erin. Er worden zelfs proeven gedaan om het duidelijk te maken. Hij schrijft erover in Avicultura en in deel 1 van zijn werk 'De Hoenderassen in hunne vormen en kleuren (opgedragen

aan Darwin)'. De heer Houwink gelooft, beïnvloed door Darwin, aanvankelijk ook dat dieren van eigen bodem het beste resultaat voortbrengen. Deze dieren hebben zich immers het beste, via natuurlijke selectie, kunnen aanpassen aan de Nederlandse omstandigheden. In de jaargang 1904 van Avicultura zien we enkele malen een advertentie in Avicultura, waarin Assendelfters gevraagd worden, of te koop staan. In een artikel van Becking over Nederlandse rassen staat in november onder andere: "Onze Hollandse Pellen bijvoorbeeld, moesten van Engelsche-, of liever Hamburgergeboorte blijven! Gelukkiger werden de menschen verstandiger en zien wij onze Assendelftsche Pellen nu erkend als van Hollandschen oorsprong; de vraagprogramma's, op een paar koppige na, deden amende honorable. Wij zien daar Drentsche Hoenders, Kraaikoppen, Uilebaarden en alle echte Hollandsche hoenders ruim vertegenwoordigd". Maar Becking schrijft ook: "Onze Hollandsche kippetjes moeten grooter en vruchtbaarder worden". Leest u ook wat hierover onder de kop 'legcapaciteit' wordt geschreven. Een mooi voorbeeld van deze opvatting stond in Avicultura in de rubriek Mengelingen, in het begin van de negentiende eeuw. Lezers kunnen daarin vragen stellen. Leest u maar: "Die broedeieren van onlangs, hadden we onder een witte kloek gelegd en de kuikens die er uit kwamen, (ze moesten zwart zijn, meende onze zegsman), waren op vele plaatsen ook wit; kos da nou van die witte klok zien gekomme?" De heren Houwink, V.d. Berg en andere voortrekkers, laten hun ideeën over de leer van Darwin al snel weer los om de leer van Mendel aan te gaan hangen.

Advertenties "Hanen te koop" komen veel voor, Avicultura november 1904.

In het begin van de 20^e eeuw staan regelmatig advertenties, waarin 'boerenkippen/inlandse kippen' als legkippen te koop worden aangeboden.

Gevraagd
met prijsopgave:

0—10 Assend. Kippen, vr.br. '04.
1—2 Maleiers, zeer groot, br.'04.
0—2 Gez. Yokohama's, br. '08.
0—1 buff Cochin, groot en zwaar,
br. '08.
1—0 zw. Langsh. " " "
br. '08.

Adres: 't Hoenderp. „Agricola”,
te Baflo. 9228

Opvallend in deze advertentie is dat Assendelfters kennelijk rond 1900 ook buiten Noord-Holland al bekend zijn. Iemand uit Baflo in Groningen vraagt ze in Avicultura.

Erfelijkheidsleer van Mendel

In 1865 maakt de monnik Mendel zijn ontdekkingen bekend, maar ze worden vergeten. Omstreeks 1900 wordt de erfelijkheidsleer van Mendel herontdekt door onder andere professor Hugo de Vries (1903). Het zal een enorme invloed krijgen door de 'kunstmatige teeltkeus' op de ontwikkeling van rassen. Nieuwe rassen kunnen vanaf dat moment bewust geteeld worden en oude rassen kunnen worden verbeterd. Dezelfde R. Houwink Hzn als hiervoor genoemd, stelt al gauw zijn ideeën over de leer van Darwin bij. In de overige delen van zijn boekwerk is dat goed te merken. Rassen komen, maar gaan ook weer. Wie oude literatuur bestudeert, komt tientallen vergeten rassen tegen. Vooral na de Eerste Wereldoorlog krijgt de ras-hoenderteelt, volgens de wetten van Mendel, een stevige impuls. Het krijgt invloed op de vorming, of de vervolmaking, van in die tijd nieuwe rassen. Denk bijvoorbeeld aan: de Noord-Hollandse Blauwe, de Welsumer en de Barnevelder. Avicultura vermeldt op 18 april 1930: "Het groote succes, dat de fokkers van bedrijfsboenders de laatste tien à vijftien jaren te boeken hebben bij hun pogingen de legcapaciteit hunner stammen op te voeren, danken zij ontegenzeggelijk aan de toepassing van een meer of mindere nauwe teelt in 't eigen bloed der vogels".

Legcapaciteit

Vanaf ongeveer halverwege de negentiende eeuw, begint men meer te werken aan de nuteigenschappen van de pluimveehouderij. Er ontstaan legrassen, leg-vleesrassen en vleesrassen. Rond 1900 ontdekt de Amerikaan Tranced dat het gebruik van legnesten, het zorgvuldig bijhouden van de resultaten van de individuele dieren en het inzetten bij de fok van de beste leghennen de legkracht van zijn Leghorns enorm doet toenemen. Deze ontdekking zal veel invloed op de ontwikkeling van rassen krijgen. De meningen over de legcapaciteit verschillen in die tijd nogal. In Avicultura duiken omstreeks 1900 regelmatig artikelen over de legcapaciteit van de rassen op. De Amerikaanse Wyandottes worden rond 1900 veelvuldig aangeprezen. Ook de Middellandse Zee rassen worden geprezen als voortreffelijke legsters, maar slechte broedsters. Dat laatste is niet onbelangrijk, want broedmachines zijn nog niet algemeen in gebruik. In Avicultura staan veel advertenties, waarin broedeieren en dieren worden

aangeboden. Denk aan Leghorns en Minorca's. In ieder nummer van Avicultura staan dieren te koop voor bedragen vanaf f. 2,50. Maar er is ook een beweging die de eigen boeren-, en landhoenders wil verbeteren en gebruiken als leghoenders. Advertenties voor inlandse kippen en Assendelfters komen ook voor. Uit die hoek lezen we in een artikel: "In ons klimaat maken deze rassen na den rui in herfst en winter een te lange pauze", en even verder: "De beste legster voor onze omstandigheden is nog altijd de gewone boerenkip. In het eerste jaar 10 tot 100 eieren, in het tweede jaar 100 tot 200 eieren, in het derde jaar 120 tot 135 eieren, in het vierde jaar 100 tot 115 in het vijfde jaar 60 tot 80".

R. Houwink Hzn schrijft, onder invloed van Darwin, in 1904 in Avicultura over zijn proeven met boerenhoenders (Drentse hoenders): "Eén jaar, n.l. 1885, was bijzonder gunstig en vertoonde gemiddeld 180 eieren. Deze hoenders werden vastgehouden in een klein hok en gevoerd met gerst en voerrijs (gemengd); met tafelafval als bijvoer". Broedeieren verkoopt men steeds per dertien voor bedragen vanaf f. 2,50. Flinker bedragen voor die tijd. Na de Eerste Wereldoorlog legt men sterk de nadruk op het zuiver worden van rassen (Mendel). De Rhode Island Red, de Welsumer en de Barnevelder worden succesvol en de Leghorn blijft het. Hier wordt dan ook hard aan gewerkt.

Vleesproductie

De Engelse Dorking en zware Aziatische rassen als de Brahma-Pootra en de Cochinin-China zijn als bekende vleesrassen in de negentiende eeuw over het algemeen geen goede legsters, maar wel goede broedsters. In België ontstaat in de tweede helft van de negentiende eeuw de Mechelse koekoek

door inkruising van de eigen vleeskippen met de Brahma. In Nederland wordt in Noord-Holland de blauw Bezaansche kip gekruist met onder andere

SPECIAAL FOKKERIJ van buff Orpingtons.
Uitsluitende leg- en vleeskip. Bekroonde stam.

Broedeieren
30 cent per stuk.

Broedeieren van prachtige wit Wyandottes en Plymouth Rocks 15 cent per stuk.

Verandering in eierkleur.
Bij bestelling wordt direct afgeleverd.
Mijn toonen hoenders loopen in rassen van 100 tot 1000.
Onbevuchte eieren worden vergoed.

Dagelijks te bezichtigen.
C. VAN GORCUM Wzn.
Hoenderpark „Avicultura”, ASSEN.

Advertentie legvleesras, de Orpington, Avicultura april 1904

Te koop:

1—5 Mech. Koekoek, br. Mel 1908, f 12.50.
1—2 goud Wyand., 1902, haan st. Jhr. Bicker, f 7.50, remb., niet franco.
W. C. H. WIEMEIJER,
Douwes Dekkerstr. 29 huis, 702) Amsterdam.

Op 15 januari 1904 biedt iemand uit Amsterdam Mechelse koekoeken te koop aan in Avicultura. Dit vleesras, dat aan de wieg van onze Noord-Hollandse blauwe zal staan, wordt dan dus al in Noord-Holland gehouden. Blijkens deze advertentie uit hetzelfde nummer van Avicultura zijn er in het begin van de 20ste eeuw al speciaalfokkerijen voor vleeskippen.

Het Nederlandse vleesras de Noord-Hollandse blauwe.

de Mechelse koekoek en de Orpington, met als resultaat de Noord-Hollandse blauwe. In Avicultura staan in 1904 al veel advertenties waarin Mechelse koekoeken, Orpingtons en Brahma's voor bedragen tussen de fl. 2,50 en fl. 12,50 te koop staan. De invloed van zwaardere rassen als Cochin, Orpington en Mechelse koekoek wordt langzamerhand merkbaar. Langzaam maar zeker verdwijnt in de bedrijfsmatige sector, vanaf de dertiger jaren van de twintigste eeuw, de behoefte aan het zuiver houden van de rassen.

Nut en Sport

In de kleindierenteelt speelt het nutaspect in de loop van de tientallen jaren langzaam maar zeker meer een belangrijker rol. Dat blijkt bijvoorbeeld al door de oprichting van de V.P.N. in 1901. In de dertiger jaren wordt de behoefte aan een aparte nutafdeling voor kippen steeds duidelijker. Na de Tweede Wereldoorlog gaan de nut- en de sportfok definitief hun eigen weg. In 1953 is De Bedrijfspluimveehouder niet meer verbonden aan Avicultura. De volgende fragmenten over de Welsumer en de Barnevelder typeren de situatie in die tijd. In het blad 'De Pluimveeteelt', 1^e jaargang no 4, staat een verslag van de bijeenkomst van de Ned. Ver. ter verbetering van het Welsumer hoenderras. Er staat: *"De voorzitter wijst er op, dat in de bedrijfsklasse alleen fokkers en vermeerderders worden toegelaten. Daarnaast is er dan de sport, waar wij ons als vereniging niet druk over hoeven te maken..... De dieren worden daar dan door sportmensen gekeurd, die van het nut niets afweten"*. In De Bedrijfspluimveehouder staat in het begin van de vijftiger jaren over Nieuwe Barnevelders: *"Deze kruising Maran x Barnevelder bleek na 4 á 5 jaar een zeer gelukkige te zijn geweest. We hebben nu een hoen gekregen: fors van bouw, goed weerstandsvermogen tegen ziekten, een goede legcapa-*

citeit, geeft een mooi bruin ei van flink gewicht. Dit zijn nu de Nieuwe Barnevelders". *"Echter de medaille heeft een keerzijde: voor de tentoonstelling komen wij voorlopig althans, niet in aanmerking. Wel zal tijdens de tentoonstelling, die te Barneveld gehouden wordt, een demonstratie plaatsvinden; nu is het zuiver een nutras, terwijl elke sportrichting nog zoek is"*. Nog iets over Barnevelders, na de Tweede Wereldoorlog ontstaat in Nederland opnieuw grote belangstelling voor de scheikuikenfok. In de negentiende eeuw ging het om goud- en zilverpelfokkerij in vooral Noord-Holland (Assendelfter). Nu worden kruisingen ondernomen met de Barnevelder. Het Rijksinstituut voor Pluimveeteelt is in het bezit van scheikuiken Barnevelders van Dr. Hagendoorn. Het type is van de Barnevelders. De kleur lijkt er niet op en de haantjes en hennetjes zijn iets anders gekleurd. In Beekbergen doet men proeven met Noord-Hollandse blauwe haan maal Barnevelderhennen. De opleving duurt maar kort.

Inmiddels worden al weer tientallen jaren door u, lezers, de rassen als levend cultureel erfgoed in stand gehouden en de bedrijfsmatige pluimveehouderij gaat een eigen weg.

Dwerghoenders

Aanvankelijk waren er maar een beperkt aantal dwergrassen. Een paar voorbeelden: Vanaf 1880 tot 1914 verschijnen er zeven oorspronkelijke en zestien verdwergingen van rassen ten tonele. Het aantal dwerghoenders neemt van de Eerste tot de Tweede Wereldoorlog met meer dan dertig rassen toe, doordat rassen 'verdwergd' worden. Na de Tweede Wereldoorlog komen er nog eens ongeveer vijftien dwergrassen bij. Men heeft blijkbaar inmiddels voldoende kennis van de erfelijkheidsleer. Avicultura maakt er regelmatig melding van, in bijvoorbeeld tentoonstellingsverslagen. In de rubriek Van Heinde en Verre stelt men in 1953 vast, dat er drie rassen halfkrielen zijn: de Bassette, de Zijdehoenders en de Sultanhoenders. Het is een periode waarin men zich bezighoudt met de vraag, of halfkrielen wellicht in de nutsector een rol kunnen gaan spelen. Een voorbeeld van een fragment uit Avicultura: *"In Duitsland wil men nu b.v. de Noord-Hollandse blauwe krielen met het standaardgewicht voor hanen op 1500 gram en bij hennen op 1000 gram stellen..... We geloven echter niet, dat er naast de krielen genoeg plaats is voor halfkrielen, omdat het verschil tussen de halfkrielen en de gewone dwergvorm te gering is..... De enorme legkracht van sommige rassen dient te worden uitgebuit en op halfkrielen te worden overgebracht"*.

Tentoonstellen

In landen om ons heen worden eerder dan bij ons het geval is, kleindier tentoonstellingen gehouden. In ons land begint dit in de tweede helft van de negentiende eeuw. Men organiseert het in die tijd naar buitenlands voorbeeld. Regelmatig komen Duitse en vooral Engelse keurmeesters hier keuren. Waarbij ze daarbij rasbeschrijvingen uit eigen land als maat gebruiken.

Keurmeesterdiploma's

In het begin van ons tentoonstellingswezen was

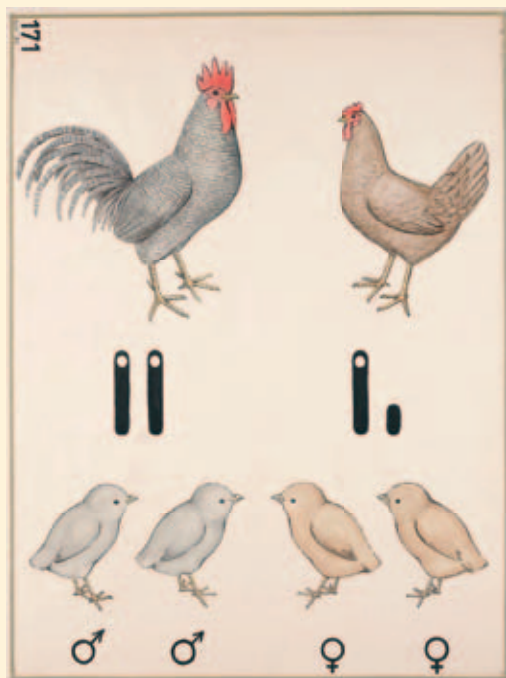
er nog geen keurmeesterdiploma. Keuren was een erebaantje. Liefhebbers met 'veel vrijen tijd en een behoorlijken beurs', boden zich aan, om de taak van keurmeester op zich te nemen. Toen kreeg men natuurlijk af en toe de gekste uitslagen. In Avicultura lezen we, 'de kennis van pluimvee-, konijnen- en duiven, enz. houdt geen gelijken tred met veel vrijen tijd en een dikke beurs'. In de uitgave van 4 februari 1898 doet een lezer een oproep om keurmeester S. uit Londen niet meer te vragen als jurylid, omdat hij geen verstand heeft van Wyandottes, omdat de winnende haan 'meer dan rijp voor de soep was'. Zonder goede standaards valt het natuurlijk niet mee om het goed te doen. Vanaf 1936 neemt het percentage keurmeesters dat theoretisch en praktisch examen doet, steeds meer toe. Inmiddels is een gediplomeerd keurmeester al vele jaren een vanzelfsprekendheid.

Het keuren

Een jurylid schrijft in 1904 in Avicultura een aantal van 400 hoenders wel erg veel te vinden. Tot 1930 wordt er namelijk over juryleden gesproken. Daarna gebruikt men het woord keurmeester. Tot halverwege de dertiger jaren worden er 'op Engelse wijze' door juryleden erg grote aantallen dieren gekeurd, zonder beoordelingskaarten. De beste dieren worden uitgezocht. De behoefte groeit om regels te stellen om tot een maximaal aantal te keuren dieren te komen. Na overleg met de keurmeestervereniging komt er in 1935 een voorstel in de algemene ledenvergadering van de Raad van Beheer. Vanaf die tijd mogen zij op een keurtag niet meer dan 200 duiven en hoenders en 100 konijnen keuren. Een enorme vooruitgang! Bij de hoenders zien we in het begin van de twintigste eeuw een aantal keren een klasse andere kleuren in catalogi. Deze dieren krijgen een predikaat en doen mee in de prijzen. Dit zouden we kunnen navolgen als er sprake is van niet erkende kleuren. Een voorbeeld. De inzendingen van Ornithophilia 1928 kennen enkele bijzondere vermeldingen: Mevrouw De Moraaz-Imans zendt enkele buff en bonte Brabanters in. Een mooi ras-hoent kost maar zo fl. 50,00. Een enorm bedrag in die tijd. Na de Tweede Wereldoorlog is dat inmiddels anders, maar in de Avicultura van 4 maart 1954 blijkt dat er nogal verschillend wordt gedacht over beoordelingskaarten. De heer Van Gink schrijft: *"Vast staat dat een groot percentage van de exposanten er geen waarde aan becht"*. In de konijnensector denkt men daar in die tijd al totaal anders over en we kunnen ons al lang niet meer voorstellen dat het ooit anders was.

Ereprijzen

In het begin van de twintigste eeuw is een inschrijfgeld van f. 1,50 gebruikelijk. Vergeleken met nu is het een enorm bedrag. Er waren mede hierdoor ook kostbare prijzen te winnen. Het is typerend dat dit bedrag tientallen jaren gehandhaafd bleef. Daarmee werd het meedoen voor een steeds grotere groep haalbaar. Tot enkele tientallen jaren geleden komt het regelmatig voor dat ter herinnering aan personen die buitengewoon veel hebben betekend in de liefhebberij, of voor een bepaald ras, wisselbikers worden uitgeloofd. Momenteel is dit niet

Oude instructieplaat die uitlegt hoe koekoek Barnevelders te fokken. Het is niet van de grond gekomen.

meer het geval. Toch is hier wat voor te zeggen. Het moet bijzonder eervol zijn om de 'Van Ginkprijs' te winnen. Een vergulde zilveren medaille voor de grootste inzending. Hoe verder we teruggaan in de tijd, hoe schraler de huidige ereprijzen afsteken bij die, uit vroeger tijden. Toch zitten we nu niet meer te wachten op een vergulde zilveren medaille voor de grootste inzending, of een prijs voor de beste vrouwelijke inzending (bedoeld wordt; door een vrouw ingezonden).

In de vijftiger jaren vindt een verlenging van het tentoonstellingsseizoen plaats. Ook in oktober worden vanaf die tijd tentoonstellingen gehouden. Dat zorgt in het begin voor gemopper onder de inzenders.

Standards

Avicultura van 15 maart 1895 schrijft: *"Langshans waren er niet, want het eenige paar ingeschreven door Costers uit Gronau(Dld) was een uitstekend paar Orpingtons dat als gladbenige Langshans den eersten prijs verkreeg."* R. Houwink Hzn doet in 1898 een succesvolle oproep in Avicultura om 'landhoenders' in te sturen naar de tentoonstelling van de Twentse Pluimveeclub. Er worden uiteindelijk meer dan tien verschillende kleuren getoond. Een standaard is er nog niet. Volgens de schrijver is die gemakkelijk te maken, omdat 'de natuur zelve hierin de weg wijst'.

Avicultura, 16 december 1904, P. Holland schrijft: *"Zij die zich met volle energie en volharding de laatste jaren het tentoonstellingswezen hebben nagegaan, zullen wel bespeurd hebben, dat de standaard van de verschillende rassen, kippen en duiven, een groote scheuring heeft gebracht tusschen Engeland en Duitsland. Wel zijn er verdienstelijke mannen geweest, die hunne krachten gewijd hebben om een internationalen standaard tot stand te brengen, maar Engeland wil toonaangevend blijven en Duitsland voelt zich sterk genoeg om zijn wil te handhaven. Dat wij Hollanders hierdoor in moeilijkheden zouden kunnen komen, was te voorzien en is ook al vaak gebleken. Uit Engeland importeerden wij onze dieren; onze tentoonstellingen werden hoofdzakelijk op Engelschen leest geschoeid en er kwam ook een Engelsche jury om onze dieren te keuren."* Kortom, een roep om eenheid in de standaard en het keuren.

Hand- en Standaardboek voor de Hoenderliefhebber

Het Hand- en Standaardboek voor de Hoenderliefhebbers is een persoonlijke uitgave van de heer Maitland in 1875, de directeur van de Haagse dieren tuin. In deze standaard staan ook rassen als onze Kraaikop. Het verschijnen van standards heeft de rastypische eigenschappen eenduidig gemaakt, maar ook de naamgeving van rassen gestandaardiseerd. Daarvoor komen in verschillende landen en streken andere benamingen, voor hetzelfde ras, voor. Ook komen er meerdere varianten van rassen voor. We nemen als voorbeeld de Kraaikop. Voor andere rassen die voor het verschijnen van de eerste standaardbeschrijvingen al bestonden, is de situatie vergelijkbaar. Kraaikoppen worden voor het vaststellen van de standaard onder andere genoemd: Toornse Kraaikop, Brilneus, Schulpneus, (Nederland), Breda Fowl (Engeland), Gueldres, Poule

de Breda, Poule bec de corneille, Gueldres, Poule de Gueldres, Poule á tête de Corneille (Frankrijk), Breda Huhn, Krähenkopf, Krähenschnabel, Elephanten-huhn, Gelderländer en Riesenhuhn (Duitsland). In het buitenland houdt men het op Breda... De aanwezige kleine verschillen in het ras, bijvoorbeeld met en zonder kamhoorns, verdwijnen ook met het verschijnen van de standards. Ook voor andere rassen gelden vergelijkbare situaties. Het geeft al heel wat informatie over de rassen. Toch zijn de rasbeschrijvingen nog niet eenduidig, een voorbeeld: Kraaikoppen komen voor met rode en witte oren en met en zonder kamhoorns. Maar hij geeft het ras al wel haar naam. 'Lakensch' is een begrip in dit boek dat staat voor: pelling, toeping, loving en zoming. In de jaren hierna gaat men

langzamerhand steeds gedetailleerder omschrijven wat gevraagd wordt. Momenteel is het begrip laken helemaal uit de standaard verdwenen. We kennen nu in plaats hiervan: gepeld, getoept, geloverd en gezoemd. Het begrip pelling dekt tegenwoordig niet meer de lading. Er is sprake van verschillende soorten pelling: blokpelling (Groninger Meeuw), korrepelling (Friese hoen, Ned. uilebaard en Assendelfter) streepelling (Holland hoen) en bandpelling (Chaams hoen). Het een en ander heeft ook te maken met de ontwikkeling van de rassen en kleurslagen. Hierna volgen, om het voorgaande te onderstrepen, een aantal van de gebruikte begrippen uit deze standaard: Bolstaarhoen=klomphoen, Booted Bantam=Sabelpootkriel, Brilneus=Kraaikop, Butchi-Chabo=Zwartbonte kriel in Japan, Chi-

Kraaikop uit het boek van Maitland.

neesche kriel=Java kriel, Duivelshoen=krulveer, Dutchfowl=Pelhoenders, Elephanten-huhn=Blauwe Kraaikop, Florence-hoen=Italiaans hoen, Gelderländer=Koekoeksveer Kraaikop, Haarveerhoen=Zijveerhoen, Hollandsche Kriel=Krielhoen, Italiaansch Hoen= Livorno-hoen/ Florence-hoen/Leghorn fowl, Negerhoen=Zijdehoen, Prins Albert=Cochin-China(koekoeksveer), Roodkapje=Hamburger pel, met zeer grooten rozenkam, Sussex fowl=Dorkinghoen met vier tenen, Toornkip=Kraaikop (koekoeksveer), Turken=Naakthalzige hoenders, Veldhoen=Boerenhoenders; tot geen ras behorende, Voshoen=blauwe Crèvecoeur met gevederde poten, Zadelhoen=Yokohama met geelbruine rug.

NHC-standaard vanaf 1900

Al tijdens de oprichtingsvergadering van de Nederlandse Hoender Club in 1900 wordt besloten om met het opstellen van standaards van de Nederlandse rassen te beginnen. De heren Beekman en Spruyt beginnen meteen na de oprichting van de N.H.C. in 1900 met het opstellen van standaardbeschrijvingen van de Nederlandse rassen. Op 1 april is de Kraaikop al klaar. De andere toen bekende rassen volgen daarna. De Nederlandse Hoender

Afbeelding van de Brabanter in de NHC standaard uit 1906. Afbeelding uit de verbeterde standaard uit 1911, met tekeningen van de jonge Van Gink.

Voor liefhebbers
Door liefhebbers

KleinveeService

Groot in kleindierbenodigdheden

Broedmachines
Broedmachine onderdelen
Opfokmaterialen
Voer- en drinksystemen
Medicijnen
Dierenverblijven
Gaas
Ratten- en muizenbestrijding
Bloedluisbestrijding

Bezoek onze webwinkel en laat u verrassen door ons uitgebreide assortiment!

www.KleinveeService.nl

0497-844325***info@KleinveeService.nl***Neterselseweg 11 Bladel

Club plaatst 9 september 1904 een bericht in de rubriek 'Vereenigingen' in Avicultura. Houwink schrijft hierin: "In de vakbladen heeft de aankondiging gestaan van de Tentoonstelling in Parijs, den 21-24 October a.s. Op deze tentoonstelling zullen alle rassen worden ingezonden, waarna het de bedoeling is, eene definitieve benaming aan de rassen te geven; ten einde zoodoende eenheid te brengen in deze benamingen. Een prachtige gelegenheid is deze om te doen kennen welke rassen wij Nederlandse noemen, en hoe haar namen zijn". De N.H.C. gaat dus ambitieus aan de slag. De beschrijvingen komen in Avicultura. Een paar jaren later verschijnt er ook een N.H.C. standaardboek met losse kleurplaten. Een eerste versie met acht rassen verschijnt in boekvorm in 1906. In 1911 verschijnt een verbeterde uitgave met tien rassen. De jonge Van Gink maakt hiervoor de standaardtekeningen in 1913 en 1914. Ze kunnen als losse plaatjes worden ingeplakt.

Tip. Momenteel is bij de NHC een interessante herdruk te koop.

De vereniging tot bevordering der Pluimveeteelt en tamme konijnteelt (V.P.N.) wordt in dezelfde tijd opgericht. De heer Van Gink maakt voor deze vereniging iets andere standaardtekeningen, waarbij de nadruk meer op de nuteigenschappen ligt (bijvoorbeeld; iets vollere borst en meer legbuik).

Bijvoegsels Avicultura

De eerste tientallen jaren verschijnen bij Avicultura veel prachtige platen. De bekende pluimvee-illustrator Van Gink maakt bijvoorbeeld aansluitend op de losse afbeeldingen, voor de NHC standaard vanaf 1916 veel fraaie platen, waarop steeds een ras als standaardbeeld wordt getoond. Deze platen hebben ongetwijfeld een grote rol gehad bij de beeldvorming van de rassen.

Twentse hoenders, in de originele kleurslag zilverpatrijs. In deze kleurslag werden ze vroeger Twentse grijzen genoemd.

N.H.B.-D.V. Pluimveestandaard vanaf 1950

Er is al ruim voor de Tweede Wereldoorlog een 'Vereeniging van Nederlandse Keurmeesters'. Deze vereniging heeft afdelingen voor de verschillende diergroepen en stimuleert het tot stand komen van standaards van de rassen. De Commissie voor inzameling en beoordeling der Standaards, in het leven geroepen in 1929, legt in augustus 1933 haar taak neer, omdat er vanuit de belanghebbende verenigingen en speciaalclubs 'allerbedroeft' weinig medewerking was. Er wordt snel een nieuwe start gemaakt. Enkele bestuursleden van de Raad van Beheer (o.a. J.A. Bach) en de keurmeesters vereniging (C.S.Th. van Gink en Fr. Schaedtler) pakken de draad weer op. De twee laatstgenoemde namen hiervoor het initiatief. Zij vormen de standaardcommissie. In 1934 presenteren zij een gedegen rapport over het tot stand komen van de R. v. B standaard voor hoenders. De heer Van Gink is de secretaris en men gaat ermee akkoord. Avicultura bericht regelmatig over de vorderingen. De Nederlandse Hoenderbond (N.H.B.) en Dwerghoenderfokkers Vereniging (D.V.) geven deze standaard uit. Zij zijn de voorloper van wat later overgaat in N.H.D.B. en nog later in K.L.N.

Vanaf 1950 verschijnt dit prachtige werk in vijf delen. De secretaris van de standaardcommissie de heer Van Gink verzorgde hiervoor honderden fraaie illustraties. De heer Van Gink is ongeveer vijftig jaren nationaal en internationaal zeer vooraanstaand in de pluimveeliefhebberij. Deel 2 verschijnt het eerst. Hierin staan de Nederlandse rassen. Dit is onder andere gedaan, omdat de Nederlandse Hoender Club (NHC) in dat jaar 50 jaren bestaat. In deze uitgave begint ieder ras met een algemene cultuurhistorische beschouwing. In latere uitgaven heeft men dit idee losgelaten.

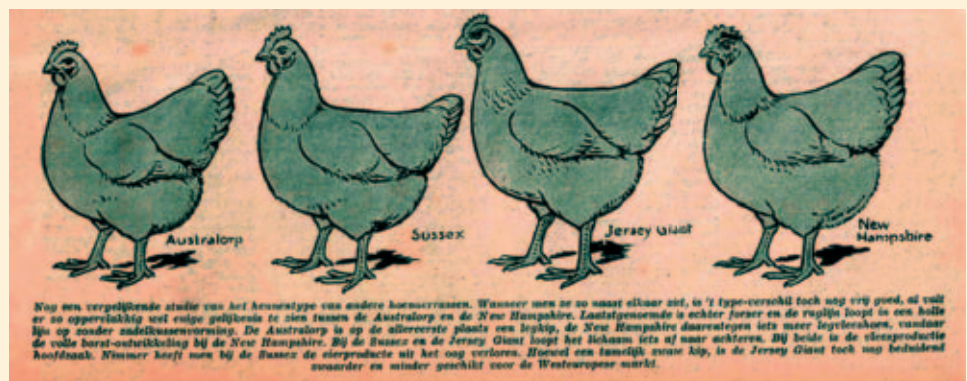
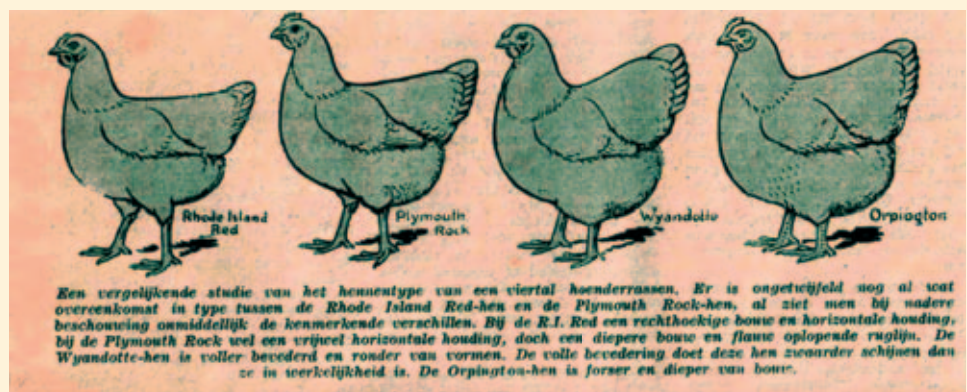
Meerdere benamingen worden verfijnd. Een voorbeeld. In plaats van laken, wordt nu gesproken over: getoept, gezoomd en geloverd. Ook de beschrijvingen binnen de patrijskleur zijn verfijnd. Er is sprake van patrijs en geband patrijs. Met het verschijnen van deze kwalitatief bijzondere

standaard is definitief de basis voor de standaard van de rasbeschrijvingen gelegd. In latere versies zijn rassen bijgeschreven en zijn steeds details aangevuld.

Tot slot

Al in 1953 lezen we in Avicultura de volgende 'profetische' zinnen, die nog niet zo lang geleden resulteerden in de opslag van het genetisch materiaal van de Nederlandse hoenderrassen. Het artikel heet: De waarde van de sporthoenderteelt voor de hoenderteelt. De tekst luidt: "Het kan voor de toekomst van de grootste betekenis zijn, dat enkele van de zeer oude rassen, die speciale erfactoren bezitten ten opzichte van de leg, vleesvorming of vleeskwaliteit, zuiver in stand worden gehouden". Nog niet zo lang geleden werd het erfelijk materiaal van alle Nederlandse rassen opgeslagen. Hoe ontwikkelt onze prachtige hobby zich de komende tijd? Hoe open staan we voor nieuwe initiatieven? Welke plaats is er voor het aspect streekproducten, slow food?

Welke mogelijkheden biedt een invalshoek via cultuurhistorie? Hoe gaan we om met die groep, die vooral belangstelling heeft voor praktische erfelijkheidsleer en waaruit steeds nieuwe kleurslagen komen? Kunnen we een plaats creëren voor liefhebbers? Zullen we in staat zijn 'het andere' in de hobby in te passen? De kern van Darwins missie was: wat de meeste mogelijkheden heeft om zich aan te passen aan de veranderingen, die zich in de wereld voordoen, heeft de meeste overlevingskansen. Pakken we die kansen? De tijd zal het leren.

Serie tekeningen uit Avicultura (ongeveer 1950), die bij zowel de hanen, als de hennen de verschillen in de type van rassen duidelijk maken.